

Jongeren motiveren voor een Maatschappelijke Diensttijd (MDT) in de regio Groningen

Willem Bekkering

Tycho Onderstijn

WIJS Groningen

Gemeente Groningen

April 2024

Voorwoord

Wij, Tycho Onderstijn, masterstudent Ontwikkelingspsychologie en Willem Bekkering, masterstudent Applied Social Psychology, schrijven deze opdracht uit voor de gemeente Groningen. Ons is gevraagd om in kaart te brengen hoe jongeren die nog geen Maatschappelijke Diensttijd (MDT) project doen of gedaan hebben, gemotiveerd kunnen worden om deel te nemen aan een MDT in Groningen. Op basis van onze bevindingen zouden we vervolgens een advies schrijven over wat er concreet gedaan kan worden om dit te realiseren. Onze opdracht heeft echter een plotselinge wending gekregen vanwege het hoofdlijnenakkoord tussen de fracties van de PVV, VVD, NSC en BBB. In de budgettaire bijlage van het hoofdlijnenakkoord is te lezen dat MDT en dus de subsidies voor MDT worden afgeschaft. Aangezien de toekomst van MDT nu onzeker lijkt, is het des te belangrijker om te rapporteren over de toegevoegde waarde van MDT voor jongeren en de samenleving.

In eerste instantie hebben wij ons in dit behoefteonderzoek hoofdzakelijk gericht op de motivatie van jongeren om deel te nemen aan een MDT project. We hebben hierbij de kennis en mening van jongeren centraal gesteld omdat een positieve waardering van jongeren met betrekking tot MDT de sleutel kan zijn tot een hogere deelname aan MDT, mits het niet wordt afgeschaft. Nu MDT afgeschaft lijkt te gaan worden, is de laatste fase van ons onderzoek meer gericht op de waardering van MDT onder jongeren die een MDT hebben gedaan en wat zij vinden van de afschaffing van MDT. De mening van de jongeren over de afschaffing in combinatie met eerdere positieve evaluaties van jongeren over MDT dient als onderbouwing voor de opvatting dat de afschaffing van MDT een slecht idee lijkt te zijn.

MDT in het kort

MDT is sinds 2020 een volwaardig programma van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur & Wetenschap, in samenwerking met jongeren, maatschappelijke organisaties, scholen, gemeenten en andere ministeries. Dit programma biedt vrijwilligerswerk aan bij verschillende organisaties/verenigingen/scholen/bedrijven. Het is opgezet met als hoofddoel om de sociale cohesie in de maatschappij te bevorderen. Het is gebaseerd op de visie dat een brede, maatschappelijke oriëntatie van jongeren en jongvolwassenen bijdraagt aan kritische en betrokken burgers. Dit wordt in de literatuur burgerschap genoemd. Jongeren bouwen tijdens hun MDT zelfvertrouwen op, komen er meer achter wat ze willen en doen belangrijke studie- en arbeidsvaardigheden op. Tijdens dit programma kiezen jongeren - tussen de 12 en 30 jaar oud - ervoor om hun talenten te ontwikkelen, nieuwe mensen te ontmoeten en tegelijkertijd iets te doen voor een ander en/of de samenleving. Deze drie pijlers van MDT dragen bij aan de ontwikkeling van jongeren en betrokkenheid van jongeren in de maatschappij. Idealiter herkennen en erkennen jongeren na hun MDT deze drie pijlers als iets waardevols wat zij uit hun project hebben gehaald. MDT onderscheidt zich door de goede begeleiding binnen projecten die jongeren in staat stellen om specifieke vaardigheden te ontwikkelen. Dit is mogelijk door de grote subsidies die met het programma zijn gemoeid. Jaarlijks worden er voor 400 miljoen euro projecten gefinancierd. Een regulier MDT-traject duurt ten minste 80 uur binnen zes maanden. De activiteiten waar jongeren zich binnen een traject mee bezig houden lopen sterk uiteen. Meedoen met MDT kan soms tijdens school en anders naast school of werk. Een MDT-traject wordt altijd ontwikkeld vanuit de interesses en behoeften van jongeren. Jongeren geven tijdens een MDT bijvoorbeeld taalles aan statushouders of organiseren samen een maatschappelijk evenement.

Relevantie van het onderzoek aan de hand van literatuur

Burgerschap:

In de basis gaat MDT over burgerschap (MDT 2023 Groeien En Bewijzen, 2023), ofwel de vorming van betrokken burgers. Burgerschap is de status die het lidmaatschap van een individu binnen een gemeenschap weergeeft. Het gaat over de rechten en plichten die komen kijken bij het deel uitmaken van een samenleving. De hoop bestaat dat de samenhang tussen mensen verbetert in de samenleving via burgerschap. Dit zou komen doordat mensen zich bewuster worden van het feit dat er bepaalde plichten horen bij hun rechten. Een uiting hiervan zou bijvoorbeeld kunnen zijn dat mensen zich meer inzetten voor het welzijn van hun buurt, of dat ze zich verdraagzamer opstellen ten opzichte van mensen met wie ze van mening verschillen (Hurenkamp et al., 2009).

Uit onderzoek naar burgerschap onder jongeren blijkt dat er sprake is van een '*youth participatory deficit*'. Dit houdt in dat jongeren een lagere mate van burgerschap en maatschappelijke betrokkenheid hebben ten opzichte van de leeftijdsgroepen erboven. (Pikturnaitè et al., 2022). Het is daarom goed om te kijken naar wat jongeren zien als burgerschap en hoe ze dit uiten (Pikturnaitè et al., 2022) Naar jongeren en hun perspectieven op sociale zaken luisteren is een erg belangrijk onderdeel van bijdragen aan positieve sociale verandering (Pikturnaitè et al., 2022).

Er bestaat een aanname dat jongeren hun land tekort doen door niet betrokken te zijn bij gemeenschapszaken. De jeugd van vandaag en recente generaties wordt vaak "apathisch, asociaal en op zichzelf gericht" genoemd. Hierdoor zijn ze niet betrokken bij vrijwilligerswerk, gemeenschapsdienst of burgerparticipatie. Bovendien blijkt uit onderzoek dat jongeren naarmate

ze volwassen worden, niet meer vrijwilligerswerk gaan doen; ze doen juist minder vrijwilligerswerk (Pikturnaitè et al., 2022).

In plaats van het slechtste te veronderstellen van jongeren, zouden organisaties en mensen die jongeren willen betrekken, hen moeten zien als “*civic change agents*”. Een andere kijk op de bevolking kan leiden tot een andere benadering om hen te betrekken en te machtigen als “*actieve deelnemers*” in hun leven en hun gemeenschap.

Burgerschap en MDT zijn nauw met elkaar verbonden doordat MDT een concreet middel biedt om de principes van burgerschap in praktijk te brengen. Burgerschap, dat het vermogen en de bereidheid om actief deel te nemen aan de gemeenschap en bij te dragen aan de maatschappij, wordt versterkt door de mogelijkheden die MDT biedt aan jongeren. Via MDT krijgen jongeren de kans om zich te ontwikkelen als kritische en betrokken burgers door vrijwilligerswerk en maatschappelijke projecten. Zo draagt MDT direct bij aan het verminderen van de ‘*youth participatory deficit*’ en bevordert het de sociale cohesie door jongeren in hun kracht te zetten als actieve deelnemers in hun eigen leven en de samenleving.

Motivatie

Uit een onderzoek in Amerika bleek dat 90 procent van de bevroagde inwoners graag vrijwilligerswerk zou willen doen. Hiervan deed slechts 24.9 procent daadwerkelijk vrijwilligerswerk (Corporation for National & Community Service, 2018). Dit roept een aantal vragen op. Hoe kan het dat slechts 24.9 procent van de mensen die aangeeft graag vrijwilligerswerk te willen doen dat ook daadwerkelijk doet? Wil het merendeel van de mensen die aangeven vrijwilligerswerk te willen doen het niet graag genoeg of is de drempel naar het daadwerkelijk doen van vrijwilligerswerk misschien te hoog?

Jongerenparticipatie en verplichting van MDT

De afgelopen decennia wordt de interesse in jongerenparticipatie steeds groter. Er wordt veel beleid over gemaakt en er wordt onderzoek naar gedaan. Dit wordt vaak toegeschreven aan bezorgdheid om het *'youth participatory deficit'* wat stelt dat jonge burgers weinig participeren in het publieke leven van de samenleving. Door dit tekort aan jongeren wordt jongeren vaak een positie toegewezen waarin zij een probleem zijn (Pikturnaitė et al., 2022). Zij zouden een bedreiging zijn voor een functionerende democratie (Pikturnaitė et al., 2022).

Het idee dat dit *'youth participatory deficit'* komt doordat jongeren zich tegenwoordig niet meer willen inzetten voor de samenleving komt tegenwoordig veel voor. Vaak ontstaat uit dit oordeel het idee dat deze sociale taken of *'citizen services'* verplicht gesteld moeten worden (Een Maatschappelijke Dienstplicht, een Goed Idee?, z.d.). Sander Schimmelpenninck spreekt in *De Correspondent* van het invoeren van een sociale dienstplicht en stelt dat jongeren uit steden een cynische benadering hebben naar burgerschap en omgangskunde (Schimmelpenninck, 2023). Ook Wopke Hoekstra van het CDA is voor een maatschappelijke dienstplicht (EenVandaag, 2023), en defensiespecialist Dick Zandee stelt dat problemen in de zorg 'niet door de markt worden opgelost' en je hier dus verplichtingen voor nodig hebt (EenVandaag, 2023).

Er zijn hier verschillende vraagstukken bij te stellen. Uit een groot onderzoek naar 'Gen-Z' jongeren is gebleken dat deze juist maatschappelijk betrokken zijn. Hieruit bleek dat 39 procent van Gen-Z'ers bereid is om vrijwilligerswerk te doen. Deze maatschappelijke betrokkenheid van Gen-Z'ers uit zich echter niet in politieke betrokkenheid. Zo zullen deze jongeren zich eerder bij een protest aansluiten, dan bij een politieke partij. Dit is niet een heel gek idee, als je weet dat deze doelgroep ondervertegenwoordigd is in de politiek. Volgens data van *InterParliamentary Union* blijkt dat slechts 2.6 procent van de leden van overheids parlementen onder de 30 jaar is. En slechts 18 procent onder de 40. Dit is erg tekenend voor

gevoelens van vervreemding bij jongeren in relatie tot de politiek. Dit kan logischerwijs ook leiden tot wat vaak het '*youth participatory deficit*' wordt genoemd (Pikturnaitė et al., 2022).

Stress en prestatiedruk onder jongeren

De afgelopen jaren zijn er steeds meer signalen dat jongeren last hebben van stress en prestatiedruk. Recent onderzoek toont aan dat de ervaren druk door schoolwerk in de afgelopen vijftien jaar fors is toegenomen. Volgens een rapport van UNICEF (2020) ervaaarde in 2007 slechts 17% van de scholieren in het voortgezet onderwijs druk door schoolwerk. Dit percentage steeg aanzienlijk naar 38% in 2017 en bleef hoog met 33% in 2019. Deze trend van toenemende druk beperkt zich niet alleen tot het voortgezet onderwijs. Studenten in het hoger onderwijs ervaren ook aanzienlijke stress en prestatiedruk. Een onderzoek aan de hogeschool Windesheim onder ruim 3000 studenten toonde aan dat 70% van hen vaak tot zeer vaak prestatiedruk ervaart (Windesheim, 2018).

Volgens Stevens et al (2018) komt deze verhoogde druk voor een gedeelte voort uit de ouders van deze jongeren. De druk van ouders op jongeren om goed te presteren op school is toegenomen in de afgelopen jaren, samen met het idee dat een hoger opleidingsniveau nodig is om een goede maatschappelijke positie te bemachtigen.

Landelijk onderzoek jongeren motivatie MDT

'Vaardigheden ontwikkelen' en 'iets voor een ander doen' zijn over het algemeen de belangrijkste motivaties voor jongeren om mee te doen aan een MDT. Naast deze twee motivaties spelen er drie andere motivaties die in meer of mindere mate een rol zijn: 'erbij willen horen', 'iets doen met anderen' en 'plezier hebben'. Organisaties die bij de motivaties van de eigen doelgroep jongeren weten aan te sluiten met een concreet aanbod zijn meer succesvol in de werving van deelnemers ('Een Ontdekkingsreis Naar de Beste Versie van MDT', 2020).

Daarnaast is waardering en erkenning van anderen een belangrijke prikkel: Jongeren stellen het op prijs als hun inzet zichtbaar wordt gemaakt en zij daarvoor erkenning ontvangen. Of ze dit nu expliciet een beloning noemen of niet. Voornamelijk de waardering van peers en begeleiders en de waardering van degene voor wie de jongere iets doet, zijn erg belangrijk.

In de meeste gevallen gaat dit om een eenvoudige manier van erkenning. Bijvoorbeeld door het simpelweg benoemen van de toegevoegde waarde die de jongere voor een oudere heeft gehad of het benoemen van de manier waarop de jongere zich ontwikkeld heeft. Dit geeft jongeren het gevoel dat ze zich ontwikkelen en een bevestiging dat ze iets ‘goeds’ hebben gedaan of kunnen (“Een Ontdekkingsreis Naar de Beste Versie van MDT”, 2020).

Vooraf jongeren die meedoen aan MDT om iets voor een ander te doen en van betekenis willen zijn, ervaren het krijgen van bevestiging, waardering en erkenning als een beloning.

Jongeren worden gemotiveerd door het opdoen van succeservaringen: het vergroten van het gevoel dat ze eigen keuzes kunnen maken, ze bepaalde kwaliteiten bezitten en ze hiervoor erkenning van anderen krijgen. Naast motivatie is imago ook een belangrijke factor in het laten slagen van de maatschappelijke dienstdadigheid, jongeren komen namelijk sneller af op een aansprekend merk. Zo levert ‘iets doen voor de ander zonder dat je er iets voor terug krijgt’ vaak meer positieve reacties op dan ‘het doen van vrijwilligerswerk’. Een opvallend punt uit dit onderzoek is dat jongeren met een achterstand door vervelende jeugd, fysieke of psychische aandoening extra gemotiveerd waren om deel te nemen aan MDT. De meeste jongeren geven in dit onderzoek aan dat ze een vergoeding aan MDT willen overhouden, al vinden ze een certificaat bijna net zo belangrijk (Achter de Motivatie van Jongeren Voor Vrijwillige Inzet, 2019).

Motivatie in Groningen

In dit onderzoek brengen we de ervaringen van jongeren in Groningen met betrekking tot MDT in kaart. Hoe zit het met de naamsbekendheid van MDT? Op welke manier komen jongeren in aanraking met MDT? Hoe kijken jongeren terug op hun MDT project? Wat is de grootste motivator voor jongeren om een MDT te doen? Wat is de meerwaarde van MDT voor jongeren? Wat houdt jongeren tegen om deel te nemen aan een MDT? Met onze antwoorden op deze vragen hopen we de meerwaarde van MDT uit te lichten en daarnaast constructieve suggesties aan te dragen om nog meer jongeren enthousiast te maken over MDT.

Onderzoeksopzet

We hebben de ervaringen en motivaties van jongeren in kaart gebracht met een mixed-methods aanpak. We verzamelden kwalitatieve gegevens door middel van interviews met jongeren uit Groningen die een MDT aan het doen waren of hadden gedaan. We verzamelden kwantitatieve (en kwalitatieve) gegevens door het maken en verspreiden van een Qualtrics vragenlijst in Groningen. Daarnaast zijn we langs geweest op een aantal scholen om in gesprek te gaan met jongeren, en spraken we terloops veel jongeren over MDT gedurende onze onderzoeksperiode. Verder hebben we regelmatig contact gehad met Nynke Coenraads (regio-facilitator MDT groningen) en spraken we met enkele sleutelfiguren binnen MDT: Justine Slot (Projectleider MDT NJR) en Albert Bots (Programmamanager MDT onderzoek) en woonden we een MDT meeting bij in Ten Boer.

Vragenlijst

We ontwikkelden een Qualtrics vragenlijst om een grote doelgroep te bereiken en vooral om iets te kunnen zeggen over jongeren die nog niet van MDT hadden gehoord of nog geen MDT hadden gedaan. Deze doelgroep is relevant omdat ons is gevraagd om de motivatie van

afzonderlijke doelgroepen in kaart te brengen. Met de vragenlijst hebben we geprobeerd een zo breed mogelijk beeld te krijgen over de motivaties van jongeren om een MDT te doen. Hieronder vallen dus jongeren die zowel een MDT als geen MDT hebben gedaan. We hebben de social media platforms Whatsapp, Instagram, Facebook en Linked-in gebruikt om deelnemers te bereiken.

Er waren 73 deelnemers die onze online vragenlijst (gedeeltelijk) hebben ingevuld. 56 deelnemers vulden de vraag in met welk geslacht zij zich identificeerden. Er waren 32 mannelijke deelnemers (57.14%), 19 vrouwelijke deelnemers (33.93%) en 5 deelnemers gaven anders/zeg ik liever niet aan (8.93%). 56 deelnemers gaven aan welke opleiding zij deden. 2 deelnemers zaten op het LBO/VMBO (3.57%), 6 deelnemers op HAVO/VWO/HBS/Gymnasium (10.71%), 4 deelnemers op het Middelbaar Beroepsonderwijs (MBO) (7.14%), 18 deelnemers zaten op het Hoger Beroepsonderwijs (HBO) (32.14%), 25 deelnemer op het Wetenschappelijk Onderwijs (WO) (44.64%) en 1 deelnemer had geen opleiding (1.79%). 55 deelnemers vulden in hoe oud zij waren. 7 deelnemers zaten tussen 19-22 jaar oud (12.73%), 35 deelnemers zaten tussen de 23-27 jaar oud (63.64%) 13 deelnemers zaten tussen de 28-30 jaar oud (23.64%)

Interviews

We hebben ervaringen van jongeren die een MDT doen of deden in kaart gebracht door middel van semi-gestructureerde interviews. Hiervoor zijn we langsgegaan op een aantal MDT locaties in Groningen. We spraken met jongeren van de volgende MDT's: Jong Present, Friend4Friend, Artattack en Fair future Generators. De semi-gestructureerde interviews waren gericht op het verkrijgen van diepgaande informatie over de inrichting van de MDT's, de ervaringen van de jongeren en de rol van MDT in hun persoonlijke ontwikkeling en burgerschapsvorming. In globale zin hebben we geprobeerd om een aantal zaken uit deze

interviews te halen: de aanleiding voor jongeren om een MDT te doen, de waardering van het gelopen MDT traject in het algemeen, wat het MDT project de jongeren in concrete zin heeft opgeleverd en als laatste hoe de jongeren kijken naar een eventuele afschaffing van het programma. We maakten gebruik van een aantal relevante basisvragen, maar hebben de gesprekken daarnaast op natuurlijke en flexibele wijze aangepakt.

Impactmeting: drie pijlers MDT meegenomen

We hebben in onze vragen de drie pijlers van MDT meegenomen om te kijken of het programma met betrekking tot deze pijlers een positieve evaluatie krijgt van jongeren die een MDT doen of hebben gedaan. Kortom: door jongeren te vragen of en in welke mate zij het gevoel hebben dat zij iets hebben gedaan voor een ander en de samenleving, hun talenten hebben ontwikkeld en nieuwe mensen hebben ontmoet hopen we in kaart te brengen in hoeverre de doelstellingen van het programma daadwerkelijk tot uiting komen in de ervaringen van jongeren.

Resultaten

Interviews

Gesprekken Justine Slot en Albert Bots

We spraken met de projectleider van het MDT-jongerenpanel en de programmamanager MDT onderzoek vanuit OCW. Ten tijde van het gesprek met Justine Slot was het een opmerkelijke bevinding dat het MDT-jongerenpanel geen Groningse vertegenwoordiging had. In de tussentijd is er een lid uit Groningen aangenomen, die in mei is begonnen en dus nog relatief kort is aangesteld. In het gesprek werd ook benadrukt dat de NJR de nadruk legt op het bewaren van het vrijwillige karakter van MDT omdat jongeren dit belangrijk vinden. Daarnaast kwam het ter sprake dat jongeren vaak niet per se op de hoogte zijn van het feit dat zij een MDT hebben gedaan. Zij associëren hun deelname aan een project eerder met de specifieke naam van het

specifieke project. Uit het gesprek met Albert Bots viel ook op dat de naamsbekendheid van MDT nog niet meezit. Daarnaast gaf Albert Bots aan dat er veel gebeurt op scholen qua werving, maar dat daar ook nog zeker wat te halen valt. Zowel de naamsbekendheid als de mogelijkheid om MDT via scholen nog bekender te maken onder jongeren valt terug te lezen in onze eigen bevindingen.

Impactmeting ervaring jongeren drie pijlers

We vroegen jongeren die een MDT hadden gedaan of zij zich na hun MDT ook meer betrokken en/of verbonden voelden met de samenleving, het gevoel hadden dat ze hun talenten hadden ontwikkeld en of ze nieuwe mensen hadden ontmoet. Het was leuk om te zien dat de reacties op deze vragen overwegend positief waren. Hieronder enkele voorbeelden van wat wij van jongeren hoorden.

Iets doen voor de ander

- **Friend4Friend MDT'er:** *“Jongeren moeten juist integreren, dus naast de studiepunten was hieraan bijdragen als ik erop terugkijk een belangrijke motivatie om actief mee te doen met het project.”*
- **Jong Present MDT'er:** *“Wij hielpen een oma in de tuin en het was leuk om te zien hoe blij dit de oma maakte.”*
- **ArtAttack MDT'er:** *“Als je Leens binnenrijdt zie je direct een muurschildering. We hebben bewoners ook gevraagd wat zij van de muurschildering vonden en het was leuk om de positieve reacties te horen.” “Leuk om te zien dat je iets toevoegt.”*

Talenten ontwikkelen

Wij kregen van meerdere jongeren terug dat hun MDT programma actief had bijgedragen aan het ontwikkelen van hun talenten. Zo spraken we met deelnemers van een MDT traineeship

voor het initiatief Fair Future Generators. Zij vertelden dat er bij dit programma verschillende trainingen hoorden. Bijvoorbeeld een training over het organiseren van evenementen. Deze trainingen werden enorm gewaardeerd. Zo benoemden deelnemers van MDT projecten dat het fijn was deze trainingen direct te kunnen toepassen in het project. Maar deze vaardigheden waren ook buiten het MDT project erg nuttig.

- **Friend4Friend MDT'er:** *"Ik heb meer verantwoordelijkheidsgevoel." "Beter geworden in communicatie en organiseren"*
- **Artattack MDT'er op de vraag:** *Heb je het idee dat je jouw toneelspel vaardigheden hebt verbeterd: "Ja."*
- **Artattack MDT'er:** *"Ik was net gestart met de opleiding creatief werken en dit sloot aan bij mijn interesses. Ik kreeg een kleine vergoeding voor het beheren van de social media, maar daar deed ik het niet voor. Ik deed het omdat ik mijn talenten wilde ontwikkelen die aansluiten bij mijn interesses."*
- **Fair Future Generators:** *'Via mijn MDT heb ik een opleiding gevonden die bij mij past'*
- **Fair Future Generators:** *'Ik zit nu in een leertraject bij een bedrijf. Hier ben ik mee in contact gekomen via mijn MDT'*

Nieuwe mensen ontmoeten

- **Friend4Friend MDT'er:** *"Een ander leren kennen en daarbij nieuwe (culturele) opvattingen leren kennen." Deze MDT'er geeft aan zich meer verbonden te voelen met de stad en in de buurt. Zijn buddy werkt bij een kebab zaak en biedt hem wel eens wat te drinken aan als hij voorbij komt.*
- **Twee Jong Present MDT'ers:** *Zij gaven aan dat ze heel veel connecties leggen met veel verschillende hulpinstanties die wel te maken hebben met social work. Ze komen in*

contact met bijvoorbeeld voedselbank en veel andere sociale instanties. Dit geeft ze connecties voor plekken waar ze na hun studie kunnen gaan werken.

- ***Artattack MDT'er:*** *“Ja, het was heel gezellig en je bouwt nieuwe banden op”*
- ***Artattack MDT'er:*** *“Ja, ik heb wel 10 tot 15 nieuwe mensen ontmoet, dat was leuk”*
- ***Fair future Generators:*** *‘Bij onze MDT zit een trainingsweekend aan het begin. Dit was met een groep uit het hele land. Deze groep heeft veel betrokkenheid met elkaar en geeft een gevoel van Gemeenschap’*
- ***Fair future Generators:*** *‘Het is erg leuk dat je in een groep werkt met andere jongeren die dezelfde interesses hebben als ik heb’*

Toekomstig vrijwilligerswerk

We vroegen ook aan jongeren die een MDT hadden gedaan of zij verwachtten dat zij nog eens in hun leven vrijwilligerswerk zouden gaan doen. Antwoorden op deze vraag waren eenduidig. Alle jongeren die we spraken gaven aan dat ze dachten dat ze in de toekomst nog eens vrijwilligerswerk zouden gaan doen.

Aandachtspunten/kansen

Naamsbekendheid MDT:

Een belangrijke bevinding is dat de naamsbekendheid van MDT een probleem lijkt te zijn. Wij constateren dat er sprake is van een matige naamsbekendheid van het MDT-programma onder jongeren in Groningen. Vanuit ons eigen perspectief kunnen wij dit onderbouwen omdat vrijwel iedereen uit onze eigen kringen die we vertelden over ons onderzoek aangaf nog nooit van MDT te hebben gehoord. Gedurende ons onderzoek hebben wij meermaals van jongeren gehoord dat zij nog nooit van MDT hadden gehoord. Voorbeelden van antwoorden die we

tijdens de interviews kregen op de vraag: “Heb je weleens van MDT gehoord?” zijn bijvoorbeeld:

- **Jong Present MDT'er:** *"Ik had er nooit over gehoord voordat ik het in de vacaturebank zag. "Niemand van mijn school, docenten en studenten, had er ooit wat over verteld." "We horen eigenlijk helemaal niks van andere mensen die een MDT doen." "We kennen verder niemand die een MDT doet."*
- **Art-attack MDT'er:** *"Nee, ik had er nog nooit eerder van gehoord"*
- **Friend4Friend MDT'er:** *"Nog nooit iets van vernomen, ik was mij er niet van bewust dat ik een MDT deed."*

Tijdgebrek en werkdruk

Jongeren hebben herhaaldelijk aangegeven dat ze te weinig tijd hebben om een MDT te doen. Dit komt doordat zij al veel tijd kwijt zijn aan hun studie, werk, sport en sociale activiteiten. We hoorden van jongeren dat zij tijd vrijmaken voor een MDT vooral lastig vonden door hun studie. Hieronder een aantal dingen die we hoorden van jongeren die we spraken:

- *"Ik heb al heel veel andere dingen aan mijn hoofd zoals mijn studie en mijn baan en ik denk dat ik te veel verantwoordelijkheden zou hebben als ik daarnaast nog maatschappelijke dienstdienst zou doen."*
- *"De combinatie studie en werk is al druk genoeg."*

Beloningen

In gesprek met organisatoren van MDT projecten binnen Groningen kwamen er een paar sentimenten uit over beloningen en de motivaties van jongeren. Zo bleek dat er begeleiders waren die graag jongeren iets aanbieden tijdens deze MDT projecten. Denk hierbij bijvoorbeeld aan een opleidingscertificaat, waarmee jongeren kunnen aantonen wat ze hebben gedaan en dit

kunnen laten zien aan potentiële werkgevers in de toekomst. Soms kregen jongeren opleidingen over het oprichten van maatschappelijke projecten. In dit geval vonden begeleiders van deze MDT's het niet fijn om deze jongeren op vrijwilligersbasis, zonder vergoeding, te laten werken. Zo hoorden we van een begeleider van het MDT project Friend4Friend: 'Deze jongeren hebben vaak een volwassen rol in hun leven. Ze moeten misschien hun huur betalen, thuis meebetalen en hebben vaak ook school en werk naast hun maatschappelijke diensttijd. Als er mogelijkheid is tot financiering voor betaling aan deze jongeren hebben wij hier de voorkeur voor.'

De meeste jongeren die wij interviewden kregen studiepunten voor hun deelname aan MDT. Op deze manier konden studenten een gedeelte van de tijd die ze normaal aan hun studie besteden in een MDT project stoppen. Het krijgen van studiepunten was voor de meeste jongeren die wij spraken in de interviews de grootste motivator om deel te nemen aan MDT. Zo hoorden we bijvoorbeeld:

- *'Ik heb er nu geen tijd voor met mijn studie, maar krijg er nu studiepunten voor dus daarom doe ik het.'*

Afschaffing van MDT

We hebben in het laatste stadium van het onderzoek ook aan jongeren gevraagd wat zij zouden vinden van een afschaffing van MDT. Hier waren de reacties vrij eenduidig: het lijkt hun een slecht idee en wel om de volgende redenen: ze ervaren dat het leuk is om betrokken te zijn bij een groter geheel (project) als jongere. Een aantal antwoorden die we kregen op de vraag "Wat zou je ervan vinden als MDT wordt afgeschaft?" waren:

- "Mag niet."
- "Stom, juist goed en belangrijk als jongeren betrokken zijn in de samenleving"
- "Niet slim, jongeren bij de samenleving betrekken is belangrijk."

Vragenlijst

In ons onderzoek naar de motivaties en bekendheid van Maatschappelijke Diensttijd (MDT) onder jongeren, hebben we diverse inzichten verkregen uit de verspreide vragenlijst. De resultaten geven een duidelijk beeld van de naamsbekendheid van MDT, de perceptie op MDT, en de mogelijke belemmeringen voor deelname aan MDT.

Communicatiekanalen van MDT

57 deelnemers gaven antwoord op de vraag of ze al eerder hadden gehoord van MDT. 23 deelnemers (40.35%) hadden al gehoord van MDT, terwijl 34 deelnemers (59.65%) hier nog niet van gehoord hadden. De 23 deelnemers die van MDT hadden gehoord, hadden hier op de volgende manieren kennis van genomen: 3 deelnemers via school (13.04%), 5 deelnemers via vrienden, familie of kennissen (21.74%), 3 procent via sociale media (13.04%), 6 deelnemers via werk (26.09%), 1 deelnemer via lokale organisaties (4.35%) en 5 deelnemers via andere wijzen, waaronder politiek en nieuws (21.74%)

Verbondenheid met de Samenleving

49 deelnemers gaven antwoord op de stelling: "Ik vind het belangrijk me verbonden te voelen met anderen uit de samenleving." Een overweldigende meerderheid van 41 deelnemers (83.67%) gaf aan het eens of helemaal eens te zijn met de stelling. Dit geeft aan dat jongeren over het algemeen een sterke behoefte voelen om betrokken te zijn bij hun gemeenschap.

Persoonlijke Ontwikkeling en Welzijn

33 op 49 deelnemers (67.35%) denkt dat deelname aan een MDT-programma hen kan helpen om hun sterke punten te verkennen. Daarnaast geeft 30 op de 49 deelnemers (61.22%) aan dat meedoen aan een MDT-programma hen een beter gevoel zou geven. 38 op de 47 deelnemers (80.85%) denken dat een MDT-project goed zou staan op hun CV, wat wijst op de

erkenning van de waarde van MDT voor hun carrière vooruitzichten. Slechts 10 op de 47 deelnemers (21.28%) gaf aan het makkelijk te vinden om een plek te vinden om MDT te doen. Verder geeft 45 op de 48 deelnemers (93.75%) aan het belangrijk te vinden dat een organisatie waar ze MDT doen bij hen past.

Tijd en Financiële Belemmeringen

Ondanks de positieve percepties op MDT, zijn er significante belemmeringen voor deelname: 42 op de 50 deelnemers (84%) geeft aan het eens of helemaal eens te zijn met de stelling dat ze te weinig tijd hebben om een MDT te doen. 33 op de 50 deelnemers (66%) vindt dat er te weinig informatie wordt gedeeld over MDT. 27 op de 50 deelnemers (54%) geeft aan het niet financieel te kunnen verantwoorden om een MDT te doen omdat ze moeten werken om rond te komen. 28 op de 48 deelnemers (58.33%) zou graag een compensatie willen ontvangen voor het doen van een MDT. 19 op 47 deelnemers (40.43%) procent vindt het geen goed idee om MDT-programma's verplicht te maken voor jongeren.

Open vragen

Een van de vragen in de vragenlijst was: "Op dit moment zou ik mijn maatschappelijke diensttijd WEL willen doen om de volgende reden." De antwoorden op deze vraag kunnen worden gecategoriseerd in vier hoofdfactoren: bijdragen aan de samenleving, persoonlijke ontwikkeling, carrièrevooruitzichten, en sociale interactie.

Bijdragen aan de Samenleving

Veel respondenten gaven aan dat ze graag willen bijdragen aan de samenleving. Ze zien MDT als een manier om iets terug te doen voor hun gemeenschap en kwetsbare mensen te helpen. Een respondent merkte op: "*Kwetsbare mensen helpen.*" Een ander benadrukte het

belang van maatschappelijke verantwoordelijkheid: *"Om echt iets bij te dragen aan de maatschappij."*

Persoonlijke Ontwikkeling

Persoonlijke ontwikkeling is een andere belangrijke motivatie voor jongeren om deel te nemen aan MDT. Ze zien het als een kans om hun zelfvertrouwen te vergroten, hun horizon te verbreden, en nieuwe vaardigheden te leren. Zoals een respondent zei: *"Mensen te helpen, mijzelf te ontplooien en meer ontdekken wat ik wel en ook niet leuk vind, nieuwe ervaringen, netwerk verbreden."* Een ander merkte op: *"Om de samenleving beter te leren kennen, mijn zelfvertrouwen te vergroten en iets te doen voor de samenleving."*

Carrière Vooruitzichten

MDT wordt ook gezien als een waardevolle ervaring voor het verbeteren van carrière vooruitzichten. Jongeren zien het als een manier om werkervaring op te doen, hun CV te versterken en te ontdekken welke carrière hen aanspreekt. Een respondent verklaarde: *"Ik denk dat het een goede manier is om werkervaring op te doen, en het is belangrijk om wat bij te dragen aan de maatschappij. Als dat op deze manier zou kunnen sta ik daar wel voor open."* Een ander voegde toe: *"Omdat het mee kan helpen met het bepalen van de juiste richting die je opgaat in het leven, voornamelijk wat betreft carrièrekeuzes."*

Jongeren zien MDT als een goede manier om relevante werkervaring op te doen. Een respondent verklaarde: *"Ik denk dat het een goede manier is om werkervaring op te doen, en het is belangrijk om wat bij te dragen aan de maatschappij."* Ook kan MDT jongeren helpen bij het ontdekken van hun interesses en bij het maken van geïnformeerde carrièrekeuzes. Een ander voegde toe: *"Omdat het mee kan helpen met het bepalen van de juiste richting die je opgaat in het leven, voornamelijk wat betreft carrièrekeuzes."* Wat ook meermaals werd genoemd was het

verbeteren van CV: Het deelnemen aan MDT wordt gezien als een manier om hun CV aantrekkelijker te maken voor toekomstige werkgevers. Zoals iemand opmerkte: *"Goed voor je CV."*

Sociale Interactie

Sociale interactie en het uitbreiden van hun netwerk zijn ook belangrijke redenen voor jongeren om deel te nemen aan MDT. Ze waarderen de mogelijkheid om in contact te komen met mensen buiten hun gebruikelijke sociale kring en om een sterke band met hun gemeenschap op te bouwen. Zoals een respondent opmerkte: *"In contact te komen met mensen en een steentje bijdragen aan de samenleving."* MDT biedt de kans om nieuwe mensen te ontmoeten en sociale netwerken uit te breiden. Een respondent merkte op: *"Blootstelling aan andere sociale kringen dan mijn eigen bubbel."* Het opbouwen van een band met hun wijk of gemeenschap wordt als waardevol ervaren. Een ander benadrukte: *"Meer binding met mijn wijk."* Netwerk verbreden: Jongeren willen hun netwerk uitbreiden en nieuwe contacten leggen. Zoals een respondent zei: *"Mensen helpen, mijzelf te ontplooien en meer ontdekken wat ik wel en ook niet leuk vind, nieuwe ervaringen, netwerk verbreden."* Deze inzichten bieden een waardevolle basis voor het verbeteren van MDT-projecten door de nadruk te leggen op de positieve impact op de samenleving, persoonlijke groei, loopbaanontwikkeling, en sociale interactie.

Een andere vraag in de vragenlijst was: "Om de volgende reden(en) zou ik GEEN maatschappelijke diensttijd doen." De antwoorden op deze vraag kunnen worden gecategoriseerd in twee hoofdfactoren: tijdgebrek en financiële overwegingen.

Tijdgebrek

Een overwegend aantal respondenten gaf aan dat tijdgebrek een belangrijke reden is om niet deel te nemen aan MDT projecten. Dit tijdgebrek kan komen doordat jongeren een hoge

werkdruk ervaren van hun studie, werk of stage of hun vrije tijd graag anders invullen. Zoals een respondent opmerkte: *"Geen tijd naast studie/werk."* Een ander merkte op: *"Te druk met school/stage."* De combinatie van studie en werk wordt vaak genoemd als een bron van stress en tijdgebrek: *"Ik werk al fulltime, moet van en naar werk, wil graag sporten en koken en ook nog tijd overhouden voor leuke dingen. Kortom, ik denk dat ik de benodigde tijd niet wil vrijmaken."* Daarnaast geven jongeren aan dat ze hun vrije tijd graag anders besteden. Een respondent zei: *"Fulltime werk, daarbij diverse hobby's, de vrije tijd die ik heb spendeer ik graag met familie/vrienden."* Een andere respondent zei: *"Carrière opbouwen, financiële redenen, tijd tekort (als in gebrek aan vrije tijd)."*

Financiële Overwegingen

Financiële overwegingen zijn ook een belangrijke factor. Verschillende jongeren gaven aan dat ze het zich niet kunnen veroorloven om onbetaald werk te doen omdat ze geld nodig hebben om hun studie of dagelijkse kosten te dekken. Een student merkte op: *"Ik kan het geld gebruiken (student) dus besteed mn vrije tijd liever aan iets wat me geld oplevert."* Een andere respondent gaf aan: *"Als je geen vergoeding zou krijgen wordt het lastig om rond te komen."*

Vergroten Naamsbekendheid

Een van de vragen in de vragenlijst was: "Veel jongeren hebben nog niet gehoord van MDT, wat zou er gedaan kunnen worden om de naamsbekendheid van MDT te vergroten?" De antwoorden op deze vraag kunnen worden gecategoriseerd in drie hoofdfactoren: voorlichting op scholen, promotiecampagnes (sociale media), en het aantrekkelijk maken van MDT.

Voorlichting op Scholen

Veel respondenten suggereerden dat voorlichting op scholen een effectieve manier zou zijn om de naamsbekendheid van MDT te vergroten. *"MDT gastlessen aanbieden op middelbare*

scholen" en "Laat een persoon scholen langsgaan tijdens de les maatschappijleer, zoals ze dat ook met mensen van ProDemos doen."

"Op middelbare scholen dit introduceren bij ML of MAW ofzo" en "Misschien promoten op middelbare scholen." "Een verplicht gastcollege geven op scholen (als deel van burgerschap misschien?)" en "Verplichte uitleg/informatie op scholen."

Promotie (Sociale Media)

Sociale media werd door veel respondenten genoemd als een belangrijk kanaal om de naamsbekendheid van MDT te vergroten. Enkele specifieke suggesties waren het gebruik van populaire platforms:

- *"TikTok"*
- *"Instagram reclames."*
- *"Gericht promoten op Instagram / TikTok"*
- *"Via sociale media promoten."*

Verder werden er nog wat algemene suggesties gedaan voor promotie;

- *"Landelijke/lokale campagne."*
- *"Meer reclame ervoor maken."*
- *"Posters in de stad."*
- *"Reclame op social media oid."*
- *"Promotie vanuit de overheid."*

Aantrekkelijk maken van MDT

Een aantal respondenten benadrukte het belang van het aantrekkelijk maken van MDT om de naamsbekendheid te vergroten. Enkele ideeën waren:

- *"Het aantrekkelijk maken door compensatie/verantwoordelijkheid/andere voordelen zoals certificaten of goed op cv."*
- *"Om eerlijk te zijn, vind ik de naam Maatschappelijke Diensttijd extreem vaag en het zou me niet motiveren om meer informatie over MDT op te zoeken."*
- *"Misschien dat het zou werken om het als een stage te framen."*
- *"Er zijn vast veel jongeren die nieuwe vaardigheden willen leren door iets te doen voor de maatschappij dat ze leuk vinden, maar ik weet niet of veel jongeren vrijwillig iets als 'diensttijd' willen doen."*

Conclusie

We kunnen op basis van onze resultaten een aantal dingen concluderen. Ten eerste dat jongeren die een MDT hebben gedaan hier over het algemeen positief op terug kijken. Ze herkennen de drie pijlers (iets doen voor de ander/samenleving, talenten ontwikkelen en nieuwe mensen ontmoeten) van het programma en zien dit als waardevolle aspecten van het programma. MDT lijkt bij te dragen aan het burgerschap van jongeren, wat een positieve constatering is. Mooi dat het programma bijdraagt aan de overweldigende wens van jongeren om zich verbonden te voelen met anderen uit de samenleving.

Uit de gesprekken die we voerden met sleutelfiguren binnen MDT, onze interviews en onze vragenlijst blijkt dat de naamsbekendheid en toegankelijkheid van MDT nog te wensen overlaat. Wij kunnen dit vanuit ons eigen perspectief ook onderbouwen omdat vrijwel iedereen uit onze eigen kringen aangaf nog nooit van MDT te hebben gehoord. Naast naamsbekendheid lijkt de term 'diensttijd' jongeren niet aan te spreken. Dit onderstreept impliciet het gegeven dat uit onze gesprekken, interviews en vragenlijst is gebleken dat het vrijwillige karakter van MDT een belangrijk punt is. Ook is het in lijn met landelijk onderzoek dat een aansprekend merk en

imago voor jongeren belangrijk is. Daarnaast geven jongeren aan dat zij het moeilijk vinden om een MDT project te vinden. Er valt dus iets te halen op het gebied van marketing en communicatie van MDT. We concluderen verder uit onze gesprekken met jongeren en de vragenlijsten dat de grootste barrière (voor jongeren die bekend zijn met MDT) om deel te nemen aan een MDT tijdsgebrek (door studiedruk en vrijetijdsinvulling) is. Dit is in lijn met de bevinding dat veel jongeren die een MDT doen, dit doen vanuit hun onderwijsinstelling. Studiepunten werken dus als sterke motivatie voor jongeren om deel te nemen aan MDT. Verder geeft een groot gedeelte van de jongeren aan dat zij een financiële compensatie willen ontvangen voor een MDT. Het ontwikkelen van specifieke vaardigheden die aansluiten bij de interesses van jongeren en het versterken van het CV zijn verder twee grote motivatie factoren voor jongeren om deel te nemen aan MDT.

Aanbevelingen

Bewaar vrijwillig karakter

De bevindingen laten zien dat de meeste jongeren sterk de voorkeur geven aan het vrijwillig houden van MDT-projecten. Het is essentieel dat deze programma's hun vrijwillige karakter behouden om de intrinsieke motivatie van jongeren te waarborgen en deelname op basis van persoonlijke interesses te stimuleren. Verplichte deelname kan het enthousiasme en de inzet verminderen, wat uiteindelijk de effectiviteit van de programma's negatief zou kunnen beïnvloeden.

Gerichte promotie

Om de betrokkenheid van jongeren bij MDT-projecten te vergroten, is het belangrijk om MDT meer te promoten. Het zou hierbij ideaal zijn als promotieactiviteiten specifiek afgestemd worden op de interesses van jongeren en worden gecommuniceerd via communicatiekanalen

waar jongeren bereikt kunnen worden..

- Gerichte promotie campagnes (zorg dat jongeren zich aangesproken voelen, MDT zegt hen niet zo veel over het algemeen)
- Reclamecampagnes op scholen, in de stad en via lokale media
- Informatieplatform met alle projecten

Het opzetten van een centraal informatieplatform waar alle beschikbare MDT-projecten duidelijk worden gepresenteerd, kan jongeren helpen om een weloverwogen keuze te maken.

Scholen

Scholen zijn een belangrijke plek om jongeren te bereiken. Door samen te werken met onderwijsinstellingen kunnen informatie- en promotiecampagnes effectief worden ingezet tijdens bijeenkomsten, open dagen en via schoolnetwerken. Daarnaast kunnen campagnes in de stad, zoals posters en evenementen, en via lokale media zoals radio, sociale media en lokale kranten, helpen om een breed publiek te bereiken en de zichtbaarheid van MDT te vergroten. Dit zou gedaan kunnen worden op verschillende manieren:

- Gastlessen en workshops op scholen gegeven door MDT-coördinatoren.
- Informatiebijeenkomsten tijdens ouderavonden en open dagen op scholen.
- Integratie van MDT-projecten in het curriculum als keuzevakken of extracurriculaire activiteiten.
- Verhoging van de aanwezigheid van MDT-projecten tijdens carrière- of stagebeurzen (zoals het werkveld carrousel van de Hanze).

In Groningen en het hele noorden van het land is de deelname aan MDT-projecten lager dan in het westen en de Randstad, waar meer wordt gedaan om participatie te bevorderen op scholen.

Projecten aansluiten op studies en interesses van jongeren

Jongeren geven aan dat het erg belangrijk voor ze is dat een MDT-project aansluit bij hun interesses. Op basis hiervan doen wij de volgende aanbevelingen:

- Ontwikkel projecten die aansluiten bij de hobby's en interesses van jongeren, zoals sportieve activiteiten voor sportliefhebbers of culturele projecten voor kunst- en muziekliefhebbers.
- Werk samen met sportclubs, hobbygroepen en verenigingen om MDT-activiteiten te integreren in bestaande programma's, waardoor deelname minder tijdsinvestering vraagt.
- Focus meer op de aansluiting van MDT-projecten bij bestaande interesses om meer jongeren aan te trekken.

Flexibiliteit en Diversiteit

Het benadrukken van de flexibiliteit en diversiteit van MDT-projecten kan jongeren aanspreken, vooral degenen die al een vol schema hebben. Jongeren zijn eerder geneigd deel te nemen aan MDT als ze weten dat er projecten zijn die passen bij hun interesses en beschikbare tijd. Enkele manieren om dit te benadrukken zijn:

- Aanbieden van korte termijn projecten die minder tijdsintensief zijn.
- Bied hybride MDT-projecten aan, die zowel online als offline uitgevoerd kunnen worden, voor flexibiliteit voor jongeren die fysiek moeilijk aanwezig kunnen zijn.
- Ontwikkel korte, modulaire MDT-projecten, zodat jongeren deze makkelijker in hun drukke schema kunnen inpassen, bijvoorbeeld in weekenden of avonden.

Studiepunten

Mogelijkheden om studiepunten te verdienen door deel te nemen aan MDT kunnen jongeren motiveren om mee te doen. Door MDT te integreren in het onderwijssysteem als een

erkende vorm van praktische ervaring, kunnen studenten zowel onderwijskundige als persoonlijke voordelen behalen. Dit kan gerealiseerd worden door:

- Onderhandelingen met onderwijsinstellingen om MDT als onderdeel van het curriculum te erkennen.
- Het opzetten van officiële MDT-modules die studiepunten waard zijn.
- Samenwerken met hogescholen en universiteiten om MDT-projecten te accrediteren.

Nadruk op te verwerven vaardigheden

Er kan meer nadruk worden gelegd op het ontwikkelen van vaardigheden die relevant zijn voor de studie van de deelnemers. Het benadrukken van de vaardigheden die jongeren kunnen ontwikkelen door deelname aan MDT kan hun motivatie verhogen. Jongeren zien MDT dan niet alleen als vrijwilligerswerk, maar ook als een waardevolle kans om relevante vaardigheden te ontwikkelen die hen helpen in hun studie en toekomstige carrière. Dit kan door:

- Het aanbieden van MDT-projecten die specifieke vaardigheden ontwikkelen, zoals leiderschap, teamwork, communicatie, en projectmanagement.
- Het organiseren van trainingen en workshops binnen MDT-projecten die gericht zijn op persoonlijke en professionele ontwikkeling.
- Het verstrekken van certificaten of aanbevelingsbrieven die de verworven vaardigheden en ervaring bevestigen.

Financiële compensatie

Een financiële compensatie zou kunnen helpen voor jongeren die vanwege financiële redenen geen MDT kunnen doen.

Reacties op Afschaffing van MDT

In het laatste stadium van het onderzoek vroegen we jongeren wat zij zouden vinden van een afschaffing van MDT. De reacties waren vrij eenduidig: het lijkt hun een slecht idee. Ze ervaren dat het leuk is om betrokken te zijn bij een groter geheel als jongere. Het is belangrijk om deze bevinding mee te nemen bij beslissingen over de toekomst van MDT.

Literatuurlijst

Achter de motivatie van jongeren voor vrijwillige inzet. (2019). NJR.

Astin, A., & Sax, L. (1998). How Undergraduates are affected by Service

Carpenter, J., & Myers, C. (2010). Why volunteer? Evidence on the role of altruism, image, and incentives. *Journal of Public Economics*, 94, 911–920.

CBS, 2020. Landelijke Jeugdmonitor 2020: Welzijn van jongeren. Geraadpleegd, april 2024, via:

<https://longreads.cbs.nl/jeugdmonitor-2020/welzijn-van-jongeren/>

CBS. (2022, december). Stapeling en (multi)problematiek, 2017-2021.

CBS. (2022, juli). Maatschappelijke diensttijd 2021.

CBS. (2022, oktober). Steeds minder mensen doen vrijwilligerswerk.

CBS. (2023, maart). Huishouden met laag inkomen.

CBS. (2023, mei). Sociale contacten en maatschappelijke participatie.

Een maatschappelijke dienstplicht, een goed idee? (z.d.). Impact Centre Erasmus | Erasmus University Rotterdam.

https://www.eur.nl/ice/nieuws/een-maatschappelijke-dienstplicht-een-goed-idee#_ftn7

Een ontdekkingsreis naar de beste versie van MDT. (2020). In

<https://organisaties.doemeemetmdt.nl/>. Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.

EenVandaag. (2023, 16 februari). *Dienstplicht herinvoeren of niet? Dit zijn de voor- en tegenargumenten volgens experts.*

<https://eenvandaag.avrotros.nl/item/dienstplicht-herinvoeren-of-niet-dit-zijn-de-voor-en-tegenargumenten-volgens-experts/>

- Hurenkamp, Menno, en Evelina Hendrika Tonkens. *De Onbeholpen Samenleving : Burgerschap Aan Het Begin van de 21e Eeuw*. Amsterdam University Press, 2009.
- McBride, A. S. (2004). *Civic service worldwide: Defining a field, building a knowledge base*. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 8-21.
- MDT 2023 Groeien en bewijzen. (2023).
- Metz, E., & Youniss, J. (2003). A demonstration that school-based required service does not deter—but heightens—volunteerism. *PS: Political Science & Politics*, 36(2), 281-286.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2023). *Onderzoeksrapportage MDT 2022*.
- Pikturnaitė, I., Kavolius, R., & Paužuolienė, J. (2022). EXPRESSION OF YOUTH CITIZENSHIP AND FACTORS PROMOTING IT. *Studijos – Verslas – Visuomenė: Dabartis Ir Ateities Ižvalgos*, VII, 168–175. <https://doi.org/10.52320/svv.v1ivii.245>
- Rijksoverheid. (2023). Aanpak voortijdig schoolverlaten (vsv).
- Schimmelpenninck, S. (2023, 7 februari). *Ik stel voor: geen militaire, maar een maatschappelijke dienstplicht*. De Correspondent. <https://decorrespondent.nl/13955/ik-stel-voor-geen-militaire-maar-een-maatschappelijke-dienstplicht/d8e44ba1-fc22-0b65-2197-62afb606f09d>
- Stevens, G., Van Dorsselaer, S., Boer, M., De Roos, S., Duinhof, E., Ter Bogt, T. ... De Looze, M., 2018. HBSC 2017: *Gezondheid en welzijn van jongeren in Nederland*. Geraadpleegd, april 2024, via: <https://www.trimbos.nl/docs/9908351a-4e5e-4d80-b343-55e69086a1fb.pdf>
- Stukas, A. A., Snyder, M., & Clary, E. G. (1999). The effects of “mandatory volunteerism” on intentions to volunteer. *Psychological Science*, 10(1), 59-64.

TeamAlert, 2021. *Jongeren en de prestatimaatschappij*. Geraadpleegd, April 2024, via

<https://teamalert.nl/media/i3hf52gf/trendanalyse-1-jongeren-en-de->

[prestatimaatschappij.pdf](https://teamalert.nl/media/i3hf52gf/trendanalyse-1-jongeren-en-de-prestatimaatschappij.pdf)